

ΚΩΝΣΤ. Ι. ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ
Καθηγητοῦ ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΣΙΟΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ

(ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ κ. ΙΩ. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΝ)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ
•Οδός Περικλέους 30
1930

E.Y.D της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Αρ. εισ. 6051

ΚΩΝΣΤ. Ι. ΛΟΓΟΘΕΤΟΥ
Καθηγητοῦ ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ κ. 19. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΝ)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ
·Οδός Περικλέους 30
1930

E.Y.D της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ο κατά τὸ παρελθόν ἔτος ὑποψήφιος ὑφιηγητὴς τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας κ. Θεοδωρακόπουλος ἀποτυχών τοῦ ἐπιδιωκούμενου σκοποῦ ἔξεδωκε φυλλάδιον, ἐν ᾧ τῷ πότον τινὰ ἀπολογεῖται ἐπιφρίπτων τὴν αἰτίαν τῆς ἀποτυχίας εἰς αὐστηρὰν καὶ ἄδικον κοίσιν. Μέμφεται λοιπὸν τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἴδιᾳ κακίζει καὶ ὑβρίζει τὴν κριτικὴν ἐπιφροπείαν τῶν εἰδικῶν καθηγητῶν τῆς φιλοσοφίας διὰ τὴν εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν, ἐκφέρων περὶ αὐτῶν ἀνοικείους χαρακτηρισμοὺς καὶ ἀπρεπεῖς λόγους, καθὰ ἐμφαίνει εὐθὺς αὐτὸς ὁ τίτλος τοῦ φυλλαδίου «Σχολαστικισμὸς καὶ φιλοσοφικὴ κριτικὴ». ¹ Καὶ ὅμως ὁ ἀναγινώσκων τὴν περὶ ᾧς ὁ λόγος ἔκθεσιν ἐν παραβολῇ πρὸς τὰ ἔργα καὶ τὸ φυλλάδιον τοῦ ὑποψηφίου πείθεται εὐχόλως περὶ τοῦ ἐναντίου πρὸς ὃσα ἰσχυρίζεται ὁ ὑβρίζων. Πείθεται δηλαδὴ ἀδιστάκτως ὅτι ἡ κρίσις τῶν καθηγητῶν ὑπῆρξεν, ὃσον ἡτο δυνατόν, ἐπιεικὴς καὶ ἀκρως δικαία συνδυάζουσα μετὰ περισσῆς λεπτότητος τὴν ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τοῦ καθήκοντος πρὸς τὴν Σχολὴν ἐπιβαλλομένην ἀνάλυσιν καὶ κρίσιν τῶν ἔργων τοῦ ὑποψηφίου πρὸς τὴν φιλόστοργον προσπάθειαν νὰ ἐπιθαρρύνῃ αὐτὸν εἰς εὐστοχωτέραν ἐν τῷ μέλλοντι ἐπιστημονικὴν ἐνέργειαν. Οὕτω πως ἡ ἐπιφροπεία καίπερ ὀφείλουσα νὰ σημειώσῃ ὀλίγα τούλαχιστον ἐκ τῶν πολυαρίθμων σφαλμάτων τοῦ ὑποψηφίου καὶ ἡναγκασμένη νὰ προέλθῃ εἰς διάφορον τῆς ποθητῆς πρότασιν ὅμως ἐπαινεῖ αὐτὸν πέρα καὶ πλέον τοῦ δέοντος καὶ καταλήγει ὡς ἔξῆς. «Τὰ εἰρημένα πάντα ἔχοντες πρὸ διφθαλιῶν, ἐπαινοῦμεν μὲν τὸν ζῆλον καὶ τὴν φιλοπονίαν τοῦ ὑποψη-

1. Τὸ φυλλάδιον λαμβάνει ἔκτασιν, καθ' ὃσον ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ προβαίνει εἰς διεξοδικὴν ἀνάλυσιν τῶν οἰκείων πραγματειῶν.

φίου ἀλλὰ μετὰ πολλῆς λύπης ἀδυνατοῦμεν νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν ὕριμον εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἀκαδημεικοῦ διδασκάλου.»

‘Ο κ. Ἡ. Θεοδωρακόπουλος ἀνὶ τοῦ νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἐπιεικῆ κρίσιν τῆς ἐπιτροπείας ¹ καὶ τὴν συμπαθῆ εὔνοιαν τῆς ὅλης Σχολῆς ἐκτρέπεται εἰς ὕβρεις ἀποκαλῶν τοὺς κριτὰς κενολόγους, γλωσσαμύντορας, σχολαστικοὺς κ. τ. τ. Ἀλλ᾽ ὁ ἀπροκατάληπτος παρατηρητὴς πείθεται ἀκραδάντως ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἔστω καὶ ὀλίγων σελίδων τῶν πραγματειῶν τοῦ κ. ὑποψηφίου ὅτι κρίσις τῆς ἐπιτροπείας εἶναι δικαιοτάτη καὶ παριστὰ τὰ πράγματα ἐπιεικέστερον καὶ ἡπιώτερον τοῦ πρέποντος. Εἴκαι δὲ περίεργον τὸ ὅτι ὁ κρινόμενος συγγραφεὺς δὲν κατενόησε καὶ μετὰ τὸν γενόμενον ἔλεγχον ὅτι πλὴν ἄλλων **δύο εἶναι τὰ μέγιστα καὶ σπουδαιότατα ἐλαττώματα αὐτοῦ**, τὸ μὲν ἡ ἀσάφεια καὶ ἀσφαστία τὸ δὲ ἡ ἔλλειψις ἐσωτερικῆς συναφείας καὶ λογικῆς ἀκολουθίας.

Προτέρημα ἀπαραίτητον καὶ ἀρετὴ οὐσιώδης πάσης συγγραφῆς ἐπιστημονικῆς καὶ δὴ καὶ φιλοσοφικῆς εἶναι ἡ σαφήνεια καὶ ἐνάργεια, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς κατανοήσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῆς διακριβώσεως τῶν ἐννοιῶν· ὁ νοῶν ὁρθῶς λέγει εὐκρινῶς καὶ τοῦναντίον ὁ διανοούμενος κακῶς ὅμιλεῖ σκοτεινῶς· δεῖγμα τῆς φωτεινῆς διανοίας εἶναι ἡ σαφήνεια καὶ ἀπλότης εἴτε πρόκειται

---

1. “Οσα λέγει ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος ἐν ἀρχῇ τοῦ φυλλαδίου περὶ γενομένης αὐτῷ ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῆς ἐπιτροπείας ἀποτροπῆς πρὸς ὑποβολὴν ὑποψηφιότητος δὲν ἔχουσιν ἦν ἐκεῖνος θέλει νὰ παραστήσῃ ἐννοιαν. Οἱ καθηγηταὶ δηλαδὴ δοντως ἐπειθύμουν νὰ ἀποτρέψωσι τὴν ὑποψηφιότητα καὶ τοῦτο οὐχὶ ἐκ δυσμενείας ἢ τινος φθόνου ἀλλ᾽ ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ὁ αἰτῶν δὲν ἥτο ὕριμος νὰ διδάξῃ ἀπὸ Πανεπιστημιακῆς ἔδρας. Ο ἔτερος μάλιστα ἐκ τῶν κριτῶν ἥτο ἔξ ὑπαρχῆς εὐμενέστατα διατεθειμένος καὶ διέκειτο φιλικώτατα ἄλλως τε καὶ διότι ὑπῆρξεν ἄλλοτε ἐν τῇ Ριζαρείῳ Σχολῇ καθηγητὴς τοῦ ὑποψηφίου, ὅστις πολλάκις δι’ ἐπιστολῶν ἐκ Γερμανίας ἔξέφραζεν εὐγνωμοσύνην καὶ ὅμολόγει ὅτι εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ὕφειλε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας.

περὶ ἀπλῆς μυθιστορίας εἴτε περὶ ἐπιστημονικῆς καὶ φιλοσοφικῆς πραγματείας. Πόσον δὲ ὅμως μακρὰν τῆς ἀρετῆς ταύτης ἵσταται, ώς μὴ ὕφελεν, δικαίως. Θεοδωρακόπουλος, μαρτυρεῖ ἡ ἀνάγνωσις καὶ μιᾶς μόνης σελίδος οἵασδήποτε τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ. Ἐν ταύταις παρατίθενται ἀκατάληπτοι ἐκφράσεις καὶ ἀδιανόητοι προτάσεις, ἐπικολλώμεναι βίᾳ ἡ μία ἐπὶ τῆς ἄλλης ἀνευ τινὸς συναφείας καὶ λογικῆς ἀκολουθίας. Μάτην ζητεῖ ὁ ἀναγνώστης λογικὸν εἰδιμὸν καὶ ἐσωτερικὴν συνάφειαν παρὰ τοῦ συγγραφέως τούτου· μάτην προσπαθεῖ νὰ νοήσῃ τι καὶ ἐάν που ὁ ἐπαίων μαντεύσῃ, τοῦτο θὰ κατορθώσῃ μόνον ἐνθυμούμενος τὰ διδάγματα τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ ἀνατρέχων εἰς τὴν γλωσσικὴν διατύπωσιν αὐτῶν. Καὶ ὅμως ἀξιοῖ καὶ πιστεύει δικαίως. Θεοδ. ὅτι συγγράφει ἔργα φιλοσοφικά, μάτινα κυρίως καὶ κατ’ ἔξοχὴν πρέπει νὰ διακρίνῃ μαθηματικὴ ἀκρίβεια, αὐστηρὰ καὶ λογικὴ συνάφεια καὶ ἐνότης. Ὁπερ δὲ θαυμαστὸν εἶναι ὅτι καὶ αὐτὸς οὗτος ἐν τέλει τοῦ ὑβριστικοῦ φυλλαδίου διολογεῖ ὅτι «ἐκεῖνο τὸ δποῖον προέχει καὶ τὸ δποῖον πρέπει νὰ διακρίνῃ τὰ φιλοσοφικὰ δοκίμια εἶναι ἡ **λογικὴ συνοχὴ**». Ἄλλ’ ἀκριβῶς αὕτη ἡ ἀπαραίτητος καὶ ἀναγκαία εἰς τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα **λογικὴ συνοχὴ** λείπει παντελῶς ἀπὸ τῶν δοκιμίων τοῦ περὶ **λογικῆς συνοχῆς δικλιδοῦντος**.¹ Ὁτι δὲ τὸ πρᾶγμα οὗτως ἔχει, μαρτυρεῖ, ώς εἴπομεν, ἡ ἀνάγνωσις μιᾶς οἵασδήποτε αὐτοῦ πραγματείας. Ἐὰν δὲ ἀναγνώστης μὴ ἔχῃ πρόχειρα τὰ δοκίμια τοῦ συγγραφέως, ἂς ἵδη μόνον τὸ ἀπολογητικὸν καὶ λιβελλογραφικὸν φυλλάδιον. Ἀνοίγων κατὰ τύχην καὶ ἀναγινώσκων π. χ. τὴν σελίδα 64 θὰ ἵδη τὸν δρισμὸν τῆς ἐλευθερίας ἔχοντα ὥδε «Ἐλευθερία εἶναι ἡ θλάσις ἔκείνη τοῦ συνειδότος καθ’ ἦν τὸ συνειδός ἀρνεῖται τὴν κατ’ αἰσθησιν καὶ κατ’ ἐπιθυμίαν ζωὴν καὶ τίθησι τὴν βάσιν

1. Ἐρρήθη ἡδη ἐν τῇ δημοσιευθείσῃ Ἐκθέσει (σ. 49) ὅτι «ἴδιον τῶν φιλοσοφικῶν ἔργων καὶ κυριώτατον γνώρισμα πρέπει νὰ εἶναι ἡ τῶν ἐννοιῶν ἀρρητος συνάφεια καὶ ἀδιάσπαστος ἀλληλουχία. Ἄλλ’ ἐν ταῖς περὶ ὃν ὁ λόγος πραγματείας βλέπει τις φράσεις ἐπακολουθούσας εἰς φράσεις καὶ προτάσεις παρατιθεμένας εἰς προτάσεις ἀνευ λογικῆς καὶ γραμματικῆς συνδέσεως».

μιᾶς ζωῆς ἀπολύτως συνειδητῆς καὶ καθαρῶς νοητῆς. Ἡ συνείδησις, ἐνεργοῦσα ἐλευθέρως, θλῖται εἰς τὸ πράττον (γρ. πρᾶττον) καὶ τὸ πραττόμενον, εἰς τὸ ἐνεργοῦν καὶ τὸ ἐνεργούμενον, ἀμφότερα δὲ ταῦτα τὰ ἀμοιβαῖα κέντρα ζωῆς φωτίζονται ἀπὸ τὸ αὐτὸ φῶς, τὸ φῶς τῆς συνειδήσεως, τὸ δποῖον ἐλευθερούμενον καὶ αὐτοοούμενον θλῖται». Παρακαλεῖται θερμῶς δὲ παῖσιν ἀναγνώστης καὶ ἀποδκατάληπτος κριτῆς νὰ διεξέλθῃ κατ' ἐπανάληψιν καὶ μετὰ προσοχῆς τὸν εἰρημένον δρισμὸν καὶ νὰ εἴπῃ εἰλικρινῶς τί ἐνόησεν ἐκ τῶν προσαγομένων πρὸς δρισμὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ τί σημαίνει δτι «ἡ συνείδησις «θλῖται» εἰς τὸ πράττον καὶ τὸ πραττόμενον, εἰς τὸ ἐνεργοῦν καὶ τὸ ἐνεργούμενον» καὶ δτι «τὸ φῶς τῆς συνειδήσεως ἐλευθερούμενον καὶ αὐτοοούμενον θλῖται»; Πρὸς ἐπεξήγησιν δῆθεν καὶ διασάφησιν τῶν εἰρημένων ἐπάγεται δ συγγραφεὺς «Φορεὺς καὶ ἔκτελεστὴς τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ ψυχὴ ὡς τὸ διάμεσον μεταξὺ ἴδεας καὶ πραγματικότητος, ὡς ἡ ἐνέργεια τῆς ζωῆς, δπον συντελεῖται δ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ ἴδεας καὶ πραγματικότητος καὶ δστις (sic) ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τοῦ ἰστορικοῦ γίγνεσθαι. Ψυχὴ εἶναι τὸ πεδίον ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ διαδραματίζεται ἡ πάλη μεταξὺ φύσεως καὶ ἐλευθερίας, μεταξὺ ἀναγκαιότητος καὶ ἴδεας. Ἡ ψυχὴ εἶναι συνεπῶς ἡ ἐνέργεια τῆς ἰστορίας γενικῶς». Παρακαλεῖται πάλιν δ ἀναγνώστης νὰ θαυμάσῃ καὶ ἐνταῦθα πλὴν ἄλλων τὴν περισπούδαστον αὐτηρὸν λογικὴν ἀκολουθίαν. Κατὰ ταύτην δή, ἀφοῦ ἡ ψυχὴ εἶναι τὸ πεδίον, ἐφ' οὗ διαδραματίζεται ἡ πάλη μεταξὺ φύσεως καὶ ἐλευθερίας ἐπεταί δτι εἶναι (ἡ ψυχὴ) ἡ ἐνέργεια τῆς ἰστορίας γενικῶς! Καὶ ὅλιγῳ κατωτέρῳ ἀναγινώσκεται «Ο σκοπὸς τῆς πράξεως, τῆς ἐνέργειας, εἶναι τὸ νόημα εἴτε ἡθικὸν εἴτε ἐπιστημονικὸν εἴτε καλλιτεχνικόν. Τελικὸς δὲ σκοπὸς τῆς ἰστορικῆς πράξεως γενικῶς εἶναι ἡ ἴδεα. Εἰς τὴν ἴδεαν ἀναφέρεται πᾶσα ἐνέργεια καὶ ἀπὸ τὴν ἴδεαν κατάγεται πᾶν νόημα. Ωστε ἡ ἰστορία ὑπάρχει μόνον εἰς τὰς πράξεις, αἱ πράξεις δὲ μως ὑπάρχουν μόνον ἐν χρόνῳ. Ο χρόνος λοιπὸν διὰ νὰ εἶναι ἰστορικὸς, πρέπει νὰ πληροῦται μὲ τὴν πρᾶξιν». Παρακολουθήσατε καὶ ἐνταῦθα τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν λογικὴν ἀκολουθίαν: «Εἰς τὴν ἴδεαν ἀναφέρεται πᾶσα ἐνέργεια καὶ ἀπὸ τὴν ἴδεαν κα-

τάγεται πᾶν νόημα». Καὶ τὸ ἀπροσδόκητον συμπέρασμα (= "Ωστε): «"Ωστε ή ἴστορία ὑπάρχει μόνον εἰς τὰς πράξεις, αἱ πράξεις δῆμως ὑπάρχουν μόνον ἐν χρόνῳ. Ὁ χρόνος λοιπόν, διὰ νὰ εἶναι ἴστορικός, πρέπει νὰ πληροῦται μὲ τὴν πρᾶξιν» !! Ὁ ἀδυνατῶν νὰ νοήσῃ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πρέπει νὰ παρηγορῇται ἐνθυμούμενος τὸν ἴσχυρισμὸν τοῦ συγγραφέως, καθ' ὃν εἶναι δύσληπτα τὰ ἀνώτερα μαθηματικὰ καὶ ή ὑψηλὴ φιλοσοφία. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἀν μὴ θέλῃ τις, ἀναγκάζεται καὶ ἄκων νὰ ἐνθυμηθῇ τὸ περιφημονέχεινο «ὅάβδος ἐν γυνίᾳ, ἀρα βρέχει». Μηδεὶς δὲ νομίσῃ ὅτι πρόκειται περὶ ὀλίγων τινῶν καὶ σποράδην ἀπαντώντων χωρίων, διότι ὁ τὰ μνημονευθέντα ἀποσπάσματα χαρακτηρίζων ζόφος ἐπικαλύπτει πυκνότατος πάντα τοῦ συγγραφέως τὰ δοκίμια ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Θὰ συνομολογήσῃ ἡμῖν περὶ τούτου πᾶς ὁ ἔχων τὸ θάρρος καὶ τὴν ὑπομονὴν νὰ ἀναγνώσῃ **μίαν** οἰανδήποτε πραγματείαν αὐτοῦ. Λέγομεν **μίαν**, διότι ή ἀνάγνωσις πασῶν ἀποτελεῖ δυσέφυκτον ἔργον ἀπαιτοῦν τόλμην δρομέως μακρὰν διανύοντος ὅδὸν σκοτεινὴγ καὶ ζοφώδη.

Εἰς τὴν εὔλογον ἐπὶ τούτῳ ἐπίκρισιν τῶν καθηγητῶν ἀπαντᾷ ἐκφράζων ἀπορίαν πᾶς δὲν εἶναι νοητὸς καὶ διατὶ ἀρα ἐκεῖνοι ἔρωτῶσι τὶ ἐννοεῖ λέγων «περὶ ἴστορίας ὡς οὐσίας, ὡς οὐσιώδους γίγνεσθαι»; Ἐπιχειρῶν δὲ νὰ δείξῃ ὅτι ὅντως ή ἴστορία εἶναι **οὐσία** λέγει. «Ἡ οὐσία τῆς ἴστορίας ἐκφράζεται πάντοτε διὰ τῶν ἀξιῶν ἐκείνων, αἱ δοποῖαι εἶναι ἀντικειμενικαί» καὶ εὐθὺς ἔρωτᾶ «Ἀποτελεῖ οὐσίαν ἢ ἀνονσίαν (sic), ἀξίαν ἢ ἀναξίαν (sic) ἢ ἀρχαία Ἑλληνικὴ τέχνη ἢ ἢ νεωτέρα τέχνη τῆς ἀναγεννήσεως; Καὶ δὲν νομίζετε ὅτι ὅταν ὁ Μιχαὴλ "Ἄγγελος ἐργάζεται εἰς τὴν ζωοποίησιν τοῦ μαρμάρου... ἐκτελεῖ μίαν οὐσιώδη ἐνέργειαν, ὅτι τὸ γίγνεσθαι αὐτὸς εἶναι ἕνα **οὐσιῶδες** γίγνεσθαι»;. Καὶ ἐνῷ, ὡς εἴρηται, ἐπιζητεῖ νὰ δείξῃ **πῶς** ή ἴστορία εἶναι οὐσία οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ ἢ λέγει πολλὰ ἐπικολλῶν τὸ **οὐσία**, ἐκεῖνο δηλ. δπερ πρόκειται νὰ δρίσῃ καὶ διασαφήσῃ, καὶ τέλος καταλήγει εἰς τὸ «Αὐτὸς σημαίνει, ὅτι ή ἴστορία εἶναι οὐσία, εἶναι «γίγνεσθαι οὐσιῶδες.»¹.

1. Σελ. 80 καὶ 81.

Ἡ οὐσία λοιπὸν τῆς ἴστορίας εἶναι οὐσία καὶ οὐσιῶδες γίγνεσθαι, ἀλλὰ τὶ εἶναι οὐσία παρὰ πᾶσαν τὴν πολυλογίαν οὐδαμῶς μανθάνομεν. Ἡς ἀναγνώσῃ τις προσεκτικῶς ὅσα ἐπεξηγῶν δῆθεν ὁ συγγραφεὺς λέγει καὶ ἡς εἶπῃ ἂν εἶναι νοητὰ τὰ περὶ τῆς οὐσίας τῆς ἴστορίας ἐκτιθέμενα καὶ ἂν πρόκειται περὶ λογικῆς σειρᾶς διανοημάτων καὶ δὴ φιλοσοφικῶν.

Τὸ αὐτὸν ἴσχυει καὶ περὶ τοῦ ἐφεξῆς δρισμοῦ τῆς ἴστορίας ὃς «διακατοχῆς τοῦ ἀμόρφου ὑπὸ τῆς μορφῆς, τῆς γινομένης ἐν χρόνῳ». ¹ Πειρώμενος δὲ νὰ διασαφήσῃ τὸν τοιοῦτον δρισμὸν ἐπάγεται «Καὶ ὁ καλλιτέχνης, ὃστις δαμάζει τὴν ὕλην ὑπὸ τὴν μορφὴν τὴν ἀπορρέουσαν ἀπὸ τὴν ψυχήν του... ἐκτελεῖ ἴστοραν (sic), ἐνεργεῖ ἴστορικῶς». Ἐπεξηγῶν παρατηρεῖ ὅτι ἴστορίαν δημιουργεῖ καὶ ὁ παιδαγωγὸς καὶ καθηγητής, ἐπιλαμβανόμενος δὲ τῆς εὑκαιρίας ὑποδηλοῦ παράπονον ὅτι διεκθλύθη «νὰ δημιουργήσῃ καὶ αὐτὸς ἴστορίαν» ἐπιτυγχάνων καὶ μορφῶν «τὴν ἄπλαστον ψυχήν» τῶν νέων. Λησμονεῖ δὲ ὅμως ὅτι μορφὴ δὲν εἶναι ἡ ἀσάφεια καὶ τὸ σκότος ἀλλ᾽ ἡ διαύγεια καὶ τὸ φῶς. Καὶ ἄλλην δέ τινα δῆσιν πειρᾶται νὰ διασαφήσῃ ἐν σελ. 78 ἔρωτῶν «Πῶς δὲν ἐννοοῦν τὴν φράσιν, ὅπου λέγεται ὅτι «τὸ θέμα τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἀπολύτως πρὸς τὴν ἐνέργειαν τοῦ φιλοσοφεῖν συνυφασμένον, τουτέστι τὸ θέμα τῆς φιλοσοφίας τίθεται διὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ συνειδότος»; Ἄλλ᾽ εἶγαι βεβαίως ἀδιανόητον καὶ παντελῶς ἀπαράδεκτον τὸ δόγμα τῆς ὑποκειμενικῆς ἰδεολογίας, ὅπερ θέλει τὰ πάντα νὰ παραγάγῃ ἐκ τῆς συνειδήσεως. Τὸ ὑποκείμενον τῆς φιλοσοφίας καὶ ὁ κόσμος ὅλος δὲν ἥρτηται ἐκ τῆς φιλοσοφούσης συνειδήσεως οὐδὲ εἶναι τὸ παράπαν γέννημα τῆς φιλοσοφικῆς ψυχῆς ἀλλ᾽ ὑπάρχει αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς συνειδήσεως. Αὕτη δὲν δημιουργεῖ ἀλλ᾽ ἀπλῶς ἀναγνωρίζει τὸν κόσμον. Ὡστε τὸ θέμα τῆς φι-

1. Ἄλλαχοῦ δὲ λέγεται «Ἴστορία εἶναι κατὰ ταῦτα ἡ ἴστορία τῆς καλλιεργείας (!), ἡτοι τῆς κατὰ τὸν χρόνον ὑπὸ τῆς συνειδήσεως γινομένης ἀναφορᾶς τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς τὸ νοητόν, τῆς ὕλης πρὸς τὴν μορφήν.»! Φυλλάδ. σ. 67.

λοσοφίας δὲν τίθεται **διὰ** τοῦ φιλοσοφικοῦ συνειδότος ἀλλὰ πρόκειται αὐτοτελὲς καὶ ἀνεξάρτητον καὶ μόνον γινώσκεται ὑπὸ τῆς συνειδήσεως. "Οσα δὲ λέγει δὲ Πλάτων περὶ τῆς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἀπαλλαγῆς τῆς ψυχῆς εἶναι ἀλλότρια τοῦ ζητήματος οὐδὲν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὴν ὑποκειμενικὴν ἰδεολογίαν, ἢν πρεσβεύει δὲν συγγραφεύεις." Επὶ πλέον δικαιολογούμενος ἴσχυρίζεται ὅτι κλῆρος τρόπον τινὰ τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἀσάφεια. «Ο λόγος - λέγει - περὶ ἀσάφειας ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ εἶναι τόσον παλαιός, ὃσον παλαιὰ εἶναι καὶ ἡ φιλοσοφία, καὶ ἔχει πάντοτε τὴν αὐτὴν αἵτιαν, τὴν «κοινὴν διάνοιαν». Τὴν φιλοσοφίαν λοιπόν, καθὼς καὶ τὰ μαθηματικὰ χαρακτηρίζει ἡ ἀσάφεια. «Εἰς τὴν φιλοσοφίαν, καθὼς καὶ τὰ ἀνώτερα μαθηματικὰ δὲν τίθεται ζήτημα σαφηνείας ἢ ἀσάφειας»¹. Πάνυ δὲ μετριοφρόνως δὲν συγγραφεὺς θέλει νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Kant, οὗτονος, λέγει, τὰ μὲν πρῶτα ἔργα εἶναι δύσκολα τὰ δὲ τελευταῖα ἔχουσι ἀπλότητα καὶ διαφάνειαν.².

Καὶ ἀληθῶς ὑπῆρξαν χρόνοι, ἐν οἷς ἡ σκοτεινότης ἐθεωρεῖτο σπουδαία τῆς φιλοσοφίας ἴδιότης καὶ ἔχοησίμευεν ὡς μέτρον τοῦ βρίθους τοῦ φιλοσοφικοῦ. "Αλλ' οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι εὐτυχῶς παρῆλθον ἥδη ἀνεπιστρεπτεὶ νῦν δὲ ἡ γλῶσσα ἡ φιλοσοφικὴ εἶναι κατὰ κανόνα σαφὴς καὶ εὐληπτος κατὰ τὸ ἀρχαῖον δητὸν «σοφὸν τὸ σαφές». Παράδειγμα ἔστω τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ δὲ πειφανῆς διδάσκαλος αὐτοῦ Rickert, οὗ τὰ ἔργα διακρίνει γλαφυρία καὶ χάρις. "Αλλ' ἡ ἀσάφεια, ἢν πρὸς δικαιολογίαν ἐπικαλεῖται, δύο ἔχει κατ' ἔξοχὴν εὐλογα καὶ ἀποχρῶντα αἴτια, τὸ μὲν τὴν κατὰ βραχύτερον τρόπον διατύπωσιν τῶν ἐν διεξοδικοῖς συγγράμμασιν ἐκτεθειμένων καὶ τὴν ἐπιτομὴν αὐτῶν τὸ δὲ τὴν εἰσαγωγὴν νέων βαθυγνωμόνων καὶ τέως ἀγνώστων τῇ ἐπιστήμῃ θεωριῶν, νέους δρίζοντας εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διανοιγουσῶν, τέ τὴν ἐμφάνισιν νέων ἐννοιῶν, ὃν ἡ ἀπεικόνισις δὲν εὑρίσκει προσφόρους καὶ ἐπαρκεῖς τοὺς κρατοῦντας τύπους τῆς μὴ

1. Σελ. 83-85.

2. Σελ. 62.

άνεπτυγμένης ίδιας ἐπιστημονικῆς γλώσσης. Ἐλλοί οὐδέτερον τούτων συμβαίνει εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Διότι ὁ κ. ὑποψήφιος οὗτε μεγάλα ἔχει μέχρι τοῦτο δημοσιεύσει ἐπιστημονικὰ ἔργα, ὃν νὰ παρέχῃ περίληψιν, οὔτε καὶ δαιμόνια εἰς τὴν φιλοσοφίαν εἰσηγεῖται ἀλλ᾽ ἀπλῶς πορεύεται ἢν ἀλλοι ἀνέφεν καὶ ἔβαδισαν δδόν. Καὶ ἂν δὲ ἐμελλεν ἔτι νέα νὰ ἔχει γείληκαὶ περιποιίδαστα διανοήματα, εἶχε τὸ εὐτύχημα ὡς Ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ἥτις καὶ κατὰ τὴν διαύγειαν διακρίνεται καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιστημονικῶν ὅρων ὁμολογεῖται ἀπαράμιλλος καὶ διὰ τοῦτο πρόκειται πάντοτε εἰς πάσας τὰς ἄλλας γλώσσας πρότυπον θαυμασιότατον καὶ χρησιμεύει ὡς ταμιεῖον ἀκένωτον καὶ θησαυρὸς ἀνεξάντλητος.

Λοιπὸν ἄλλα τινὰ παρὰ τὰ εἰρημένα εἶναι τὰ αἴτια τῆς μέχρι ἀκατανοησίας χωρούσης ἀσαφείας τοῦ συγγραφέως. Είναι δὲ ταῦτα πλὴν τῆς ἐλλείψεως ἐμφύτου καὶ ἐπικτήτου αὐστηρᾶς περὶ τὴν διανόησιν λογικῆς ἀκολουθίας ἐνθεν μὲν ἡ ἀτελῆς τοῦ ἐκάστοτε ἀναπτυσσομένου θέματος γνῶσις ἐνθεν δὲ ἡ μεγάλη καὶ ἀσύγγνωστος τῆς οἰκείας γλώσσης ἀγνοια. Θελήσας ὁ κ. Θεοδ. νὰ ἀναδειχθῇ ταχύτερον τοῦ δέοντος καὶ προσπαθήσας νὰ ἐπιδείξῃ πρόωρον σοφίαν δὲν ἔσχε τὸν καιρὸν νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ μεγάλα ζητήματα, ὃν ἐπιλαμβάνεται, οὐδὲ ἡδυνήθη νὰ «χωνεύσῃ» τὰ ὑποκείμενα τῶν ίδίων αὐτοῦ ἔρευνῶν. Βεβαίως ἀρύεται παρὸς ἄλλων ἔτοιμα διδάγματα καὶ ἀσπάζεται μάλιστα τὰς θεωρίας τῶν νέων Καντιακῶν, ἀκολουθῶν τῇ Σχολῇ τῆς Βάδης καὶ ἐν πολλοῖς προσκλίνων ἰσχυρῶς εἰς τὰ δόγματα τῶν περὶ τὸν Fichte. Ἐλλὰ τὰ διδάγματα ταῦτα δὲν κατώρθωσε διῆ ἀκοιβεστέρας ἔρεύνης καὶ βαθυτέρας ἐπεξεργασίας νὰ καταστήσῃ ἀσφαλῆ κτήματα καὶ νὰ συμβιβάσῃ πρὸς ἄλληλα τὰ παντοῖα θεωρήματα εἰς ἀποτέλεσιν ἐνιαίον καὶ ἀρμονικοῦ κατασκευάσματος. Δὲν φροντίζει—διότι ἀδυνατεῖ—νὰ θεμελιώσῃ ἐπιστημονικῶς καὶ ἐμπεδώσῃ φιλοσοφικῶς τὰς ἀφ' ὃν δομάται ἀρχὰς ἄλλὰ προϋποθέτει αὐτὰς ἀποφαινόμενος δογματικῶς καὶ—ἴνα μεταχειρισθῶμεν τὴν εὔκαιρον ἐκφρασιν τοῦ Ἐγέλου—«βάλλων ἀπὸ πιστολίου». “Οὐδεν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν σοφοὺς ἄνδρας,

οὓς προέστησεν ἔαυτῷ ὄδηγούς, ἐμφανίζεται ἀδιανόητος καὶ σκοτεινός, χαλαρὸς καὶ ἀσυνάρτητος, ἔτι δέ, δπερ λυπηρὸν ἀλλ' οὐχὶ καὶ θαυμαστὸν εἰς τοὺς γνώστας τῶν ἀνθρωπίνων χαρακτήρων, οἰηματίας καὶ ἀλαζονικός, 'Ο Rickert ἐπὶ παραδείγματος ἐκφέρει τὰς ἴδιας γνώμας μετὰ μετριοφροσύνης καὶ ἐπίφυλαξεως ἐρμηνεύων καὶ ἐπεξηγῶν, δικαιολογῶν τὰ πράγματα καὶ ἀμα δμολογῶν τὰς ἀντιλογίας καὶ ἀναθέτων εἰς τὸ μέλλον τὴν παραδοχὴν τῶν ἔαυτῶν θεωριῶν. 'Ο μαθητὴς δ' ὅμως καὶ θιασώτης αὐτοῦ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἀποφαίνεται πάντοτε δογματικὸς ὃς μετὰ κύρους μεγάλου καὶ ἀξιώματος ἀναμφισβήτητον ἐπαναλαμβάνων συχνὰ τὸ «καθ' ἡμᾶς»¹ καὶ οὐδὲν ἐρμηνεύων ἢ αἰτιολογῶν, ώσεὶ προέκειτο περὶ πραγμάτων ἀναμφιλέκτων καὶ περὶ ἀληθειῶν κοινῇ ὀμολογημένων καὶ αἰώνιον κῦρος ἔχονσῶν. Φθεγγόμενος λοιπὸν δογματικῶς καὶ μὴ παρέχων διασάφησιν μήτε τῶν ὅρων μήτε τῶν ἀρχῶν καὶ ἐπὶ πλέον μὴ κατέχων τὸ παράπαν τὴν γλῶσσαν ἀποβαίνει ἀδιανόητος οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ ἀμυῆτους ἀλλὰ ὕσαύτως καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς οἰκείως ἔχοντας πρὸς τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα, τουτέστιν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους «οἵ δποιοι ἔχοντιν ὁρισμένην ἐπαφὴν μὲ τὰ θεμελιώδη προβλήματα τῆς φιλοσοφίας καὶ εἰδικῶς μὲ τὰ προβλήματα τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας, διὰ τοὺς δποίους εἶναι γραμμένη ἢ πραγματεία αὕτη», ώς λέγει ἐν σελ. 69 τοῦ φυλλαδίου. Διότι καὶ αὐτοὶ οἱ μεμυημένοι καὶ εἰδικοὶ τὶ θὰ ἐννοήσωσιν, ὅταν ἀναγινώσκωσιν παραδείγματος χάριν τὰ ἔξης: **Τὸ πᾶν τοῦ μὴ δντος ἀναφερόμενον πρὸς τὸ δν καὶ εἰται δν, τουτέστι τὸ πᾶν τοῦ λογικῶς θεωρουμένου μὴ δντος !!**—'Η μεταφυσικὴ οὖσία τοῦ λόγου καὶ ἡ μεταλογικὴ ἐνέργεια τοῦ συνειδότος κατὰ τὸν ἀποτυπωτικὸν (sic) λόγον αἴρονται. 'Η κοίσις τοῦ ἀλόγου εἶναι πάντοτε ἡ ἀρσις αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἀπίστη ἀλογον πρὸς τὴν δεόντως λογικὴν ἔδραν !!—'Ο κατὰ λόγον καὶ κατ'

1. 'Ἐν μιᾷ μόνῃ σελίδᾳ (44η) τῶν Ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας ἀναγινώσκομεν ἐντὸς πέντε (ἀριθ 5) στίχων τοῖς ἐπαναλαμβανόμενον τὸ καθ' ἡμᾶς.

έλευθερίαν σιννφασμὸς τοῦ κατ' ἴδιαν συνειδότος πρὸς τὸ καθ' ὅλου νόημα ἢ πρὸς τὸ συνειδότες καθ' ὅλου εἶναι φιλοσοφία. (ὅρισμὸς τῆς φιλοσοφίας)! .— 'Η φιλοσοφία ἀναιρεῖ τὰ κατ' ἴδιαν φαινόμενα εἰς μορφὰς τοῦ ἴστορικοῦ γίγνεσθαι .— Τὸ φιλοσοφεῖν ἀνυπρότατον εἰς ἀπόλυτον καὶ ἐσγάτην πρὸς τὸν κόσμον καὶ πρὸς τὸν τοῦ συνειδότος **στάσιν**. — 'Η σφαῖρα τοῦ νοϊματος **ἀποβαίνει εἰς μίαν κατὰ συνειδόδες μόνον δυνατὴν ἔδραν** τοῦ ὄντος !! — 'Η αἵτια τῆς ἀλόγου ἀξίας τοῦ αἰσθητοῦ **ῶς καὶ τῆς ἀλόγου ἀξίας τοῦ αἰσθητοῦ κατὰ κρίσιν εἶναι ταῦτη** !— Καὶ διὰ τὰ νῦν εἶναι ἡ αἵτια τῆς διακρίσεως ἡ ἀνάγκη τῆς ὑλῆς πρὸς τὴν μορφήν.— Πρὸς τὴν φύσιν ἀνεφερόμενον τὸ φιλοσοφικὸν σιννειδότες καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς γινῶσκον ἐπανέρχεται πρὸς ἑαυτό, τοῦτοντι ἡ φύσις κατ' οὐσίαν θεωρούμενη εἶναι νοῦς.— **Τοῦ συνειδότος** ὁ ἀπόλυτος προσδιορισμὸς **ὑπὸ** τοῦ χρόνου καὶ **ὑπὸ τοῦ συνειδότος** καθ' ὅλου εἶναι ἡ ἐτέρα αἵτια τῆς ἴστορικῆς ζωῆς !— Τὸ σιννειδότες τὴν ποιότητα τῆς φύσεως **ἀναιρεῖ ἀπὸ τὴν ἀνόητον αὐτῆς κατάστασιν εἰς τὴν νοητὴν ἔδραν**.— Τὸ ἐν δέον, κατὰ ταῦτα νὰ θεωρῆται ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας μόνον ὡς **δέον**, τουτέστιν ὃς ἀνυπόθετος ἀρχὴ μὴ ἔχουσα οὖσίαν τινὰ προσιτὴν εἰς τὸ φιλοσοφικὸν σιννειδός. Τὸ **δέον τοῦ ἐνδε**ς θεωρούμενον ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας κατὰ λόγον γίνεται ἰδέα, τοῦτοντι νοητόν τι. — 'Η φιλοσοφία, καὶ ἡ ἴστορικὴ ζωὴ **ἔρωτῶσαι διὰ τὸ νόημα**, διὰ τὸ εἶναι, ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν μῦθον.— Τὸ μορφούμενον φιλοσοφικὸν σιννειδότες ἀναφέρεται πάντοτε πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἔλευθερίας καὶ αὐτῆς τὴν οὐσίαν καὶ ποιότητα καταλαμβάνον αὐτονομεῖται, **τούτεστι τίθησι ἔαυτὸν κατὰ λόγον καὶ κατὰ νόμον αὐτοφυᾶ**.⁽¹⁾ — 'Ο λόγος τίθεται, ἐπειδὴ τὸ δέον τοῦ λόγου εἶναι ἡ οὐσία ἡ τὸ εἶναι ἡ ἐπειδὴ εἶναι **ἄγαθὸν νὰ εἶναι δ λόγος !!!**— 'Η σχέσις τοῦ νοεῖν καὶ ἐνὸς δέον

(1) Τὴν ἀπόφανσιν ταύτην προσπαθεῖ νὰ ἔρμηνεύσῃ ἐν σελ. 79 τοῦ φυλλαδίου. 'Αλλ' ὅσα ἐνταῦθα ἔξηγῶν ἔαυτὸν ἐκθέτει δυσκόλως συνάγονται ἐκ τοῦ ἔρμηνευομένου ἀποσπάσματος. 'Εὰν δὲ ὁ συγγραφεὺς ἄλλα λέγῃ καὶ ἄλλα νοῇ, ἀμαρτάνει αὐτὸς καὶ οὐχὶ ὁ ἀτυχὴς ἀναγνώστης.

νὰ ἐννοηθῇ ὡς μεθυπάρχουσα! — Κρίσις εἶναι οὐχὶ μόνον **κρίσις** τῆς οὐσίας καὶ τῆς σχέσεως τοῦ αἰσθητοῦ **ὑπὲρ** τῆς κατηγορίας ἀλλὰ συνάμα καὶ κρίσις αὐτῆς ταύτης τῆς κατηγορίας. — Ο λόγος διατυποῦται κατὰ τὸν **αὐτὸν αὐτόχθονα (sic) αὐτοῦ τρόπον** κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Καὶ διολογεῖ μὲν ἐλεγχόμενος κατ’ ἀνάγκην ὅτι «τὸ ὄφος τῆς πραγματείας» «Αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας» εἶναι πυκνὸν καὶ σύνθετον» ἀλλὰ δικαιολογεῖ τοῦτο παρατηρῶν ὅτι τὸ **ἔργον** «ἀποτελεῖ δοκίμιον φιλοσοφικὸν γραμμένον μόνον διὸ **ὅσους γνωρίζουν τὰ φιλοσοφικὰ δεύματα τοῦ παρόντος καὶ διὸ **ὅσους ἔχουν γνῶσιν ὅλων τῶν λεπτομερειῶν καὶ ὅλων τῶν ἀποχώσεων τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος καὶ διὰ τοὺς γνωρίζοντας τέλος τὴν ἴστορίαν ὅλων τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων».****

Αλλὰ καλὸν ὅμως καὶ πρέπον εἶναι νὰ βεβαιωθῇ ὅτι καὶ οἱ γινώσκοντες «τὰ φιλοσοφικὰ δεύματα τοῦ παρόντος» καὶ οἱ κατέχοντες «ὅλας τὰς λεπτομερείας καὶ ὅλας τὰς ἀποχώσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος» καὶ οἱ ἐπιστάμενοι «τὴν ἴστορίαν ὅλων τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων» καὶ οἱ ἔχοντες «συνείδησιν τῶν φιλοσοφικῶν πραγμάτων τῶν τελευταίων ἑκατὸν ἑτῶν» καὶ οἱ «γνωρίζοντες νὰ διαβάζουν», πάντες οὖτοι οὐδὲν αὗτοῦ τοῦ διδασκάλου Rickert ἔξαιρουμένου δὲν θὰ κατορθώσουν νὰ νοήσωσιν ὅσα διατυποῖ ὁ συγγραφεὺς ἐν τῇ περὶ ἡς ὁ λόγος πραγματείᾳ. Τόση δηλαδὴ εἶναι ἡ κρατοῦσα ἐν αὐτῇ ἀσάφεια καὶ ἀοριστία, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ διεισδύῃ τις εἰς τὸ «πυκνὸν καὶ ἔντονον», τὸ «κλειστὸν καὶ πυκνὸν», τὸ «βαρὺ καὶ κλειστὸν» ὄφος, ὅπερ αἰτίαν ἔχει τὸ ὅτι ὁ συγγραφεὺς διανύει «τὴν νεανικὴν περίοδον τῆς σταδιοδοσίας του, καθ’ ἣν κρατεῖ τὸ πάθος τὸ ἀναπτυσσόμενον ὅταν ἡ προσωπικότης μάχεται ἀκόμη πρὸς τὰ ἀντικείμενα τὰ δυοῖα θέλει νὰ δαμάσῃ». ¹

Οσην δὲ καὶ ἀν ἔχῃ τις «**ὅσφρησιν πνευματικὴν**», δυσκόλως θὰ δυνηθῇ νὰ ἀνιχνεύσῃ καὶ θαυμάσῃ τὸν **εὑπρόσδεκτον γόνιμον χαρακτῆρα**, τούναντίον δὲ θὰ ἀνεύρῃ τὴν εὔκολον

(¹) Σελ. 62 τοῦ φυλλαδίου.

εἰσδοχὴν ἀλλοτρίων θεωρημάτων, ὃν δῆμως δὲν ἔγένετο ἢ προ σήκουσα χώνευσις καὶ ἡ ἀφ' ὃν ἀπόκλισις δὲν ἄγει εἰς πεδίον ἀσφαλὲς καὶ τέρμα βέβαιον. Οὕτω π. χ. ὁ Rickert, θεωρεῖ ὅρθως τὴν ἴστορίαν ως εἰδικὴν ἐπιστήμην τοιαύτην, οἷα καὶ ὑπάρχει, τουτέστιν ώς ἴστορίαν, καὶ ως ἀληθὴς φιλόσοφος ἔξετάζει αὐτὴν ἀπό ἀπόψεως φιλοσοφικῆς. 'Ο μαθητὴς δ' δῆμως αὐτοῦ χ. Θεοδ. θέλει ἐν ταῖς Ἀρχαῖς τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας νὰ ἀποστῇ τοῦ διδασκάλου καὶ ἐκδέχεται, λέγει, τὴν ἴστορίαν ως ἐνεργειαν τοῦ ἀνθρώπου, «διὰ τῆς ὅποιας οὗτος ὑποτάσσει, διαμάζει καὶ διαμορφώνει τὴν φύσιν»· τὴν διαμόρφωσιν ταύτην τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς συνειδήσεως γινομένην θέτει ως τὸν κύριον τῆς ἴστορίας σκοπόν. Ἀλλὰ κατὰ πόσον ὁ καινοτομῶν εὑστοχεῖ ἢ τούναντίον ἐκκλίνων τοῦ διδασκάλου ἀποκλίνει ἀμα καὶ τοῦ ὁρθοῦ, εἶναι εὔκολον νὰ διαγνώσῃ τις ἐνθυμούμενος ὅτι τὰ δρια τῆς ἴστορίας εἶναι περιγεγραμμένα καὶ ἀπὸ τῶν δρίων τῶν ἀλλων ἐπιθημῶν ἀκοιβῶς διακεκοιμένα. Ἡ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως δὲ διαμόρφωσις τῆς φύσεως, καὶ ἀν ὑποτεθῆ ἀληθὴς καὶ δὴ καὶ τοιαύτη οἶαν φαντάζεται ὁ συγγραφεύς, δῆμως καὶ οὕτω δὲν ἀποτελεῖ ὑποκείμενον τῆς ἴστορίας ἀλλὰ πίπτει ἐνιὸς τῶν δρίων ἀλλης ἴδιας ἐπιστήμης.

Οὐχ ἦττον ἀστοχεῖ ὁ συγγραφεὺς δοξάζων ὅτι «εἰς τὴν ἴστορίαν δὲν ὑπάρχουν νόμοι διότι ἴστορία εἶναι δημιούργημα ἀμεσον τῆς συνειδήσεως ἢ τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας τῆς ψυχῆς. Ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ αἴτια τῆς ἀνυπαρξίας ἴστορικῶν νόμων». ¹ Εἶναι ὄντως περίεργος ὁ τρόπος οὗτος τοῦ συλλογίζεσθαι. Διότι πᾶσά τις ἐπιστήμη εἶναι προϊὸν τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας τῆς ψυχῆς. Εἶναι ἀρά διὰ τοῦτο ἀμοιδος καὶ ἐνδεής γενικῶν νόμων καὶ καθολικῶν ἀρχῶν; Ἡ ἀποτελεῖ ἔξαί-

(¹) Πρβλ. φυλλαδ. σ. 63. Αὐτ. «Εἰς τὴν ἴστορίαν δὲν ὑπάρχουν νόμοι, δὲν κυριαρχοῦν ἀρχαὶ κατὰ τὰς ὅποιας νὰ συντελῆται ἀναγκαίως ἡ ἴστορικὴ ζωή. Νόμοι ὑπάρχουν εἰς τὴν φύσιν, διότι ἡ φύσις ως ἀντίθεσις πρὸς τὴν ἴστορίαν εἶναι κάτι τὸ ἀναγκαῖον».

ρεσιν ἡ ἴστορία, ἥτις ὡς καθολικὴ συνείδησις τῆς ἀνθρωπότητος ἀποκαλύπτει ἐν ἑαυτῇ ὡς ἐν κατόπτρῳ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου τὴν εἰκόνα τῆς θεότητος τοῦ ἀνθρώπου τὴν καθοδηγοῦσαν τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς τὸν προορισμὸν αὐτῆς¹; Ἀλλ᾽ ὅπως ὁ φυσικὸς κόσμος ὁ ἔκτος τῆς βουλήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου κείμενος, οὗτῷ καὶ ὁ κόσμος ὁ διὰ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας καὶ διὰ τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου δημιουργούμενος ἀποτελεῖ τάξιν ἐννομον καὶ ἡθικὴν, ἥτοι τάξιν ἐξ ἐλευθέρας μὲν ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου προερχομένην²; ἀλλ᾽ ὑποκειμένην εἰς νόμους ἡθικούς.³ Ο μέγας ποιητής, φιλόσοφος καὶ ἴστορικὸς Herder παρετήσσεν ὅτι ὁ ἀνθρωπός καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀγριωτάταις παρεκτοσταῖς ἀκολασίαις καὶ πάθεσιν ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ νόμους οὐδὲν ἡττὺν καλοὺς καὶ ἔξαιρέτους ἥ ἐκεῖνοι, καθ' οὓς κινοῦνται, πάντας τὰ οὐράνια καὶ ἐπίγεια ὅντα. Προστεθήτω δ' ὅτι καὶ αὐτὴ ἥ ἐλευθέρα βούλησις ὑπείκει ἐν γῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς εἰς νόμους. Ἐπὶ πᾶσι ταύτοις δητέον ὅτι ἡ ἴστορία εἶναι σύνθεσις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίγνεσθαι, τοῦ εἶδους καὶ τῆς ὕλης³ ἔχει ἄρα ὑποκείμενον παρὰ τὴν μεταβλητὴν ὕλην τὸ ἀμετάβλητον εἶδος, ὅπερ ὡς τοιοῦτον ἐμφανίζει νόμους σταθεροὺς καὶ ἀναλλοιώτους. Ἡ ἴστορία λοιπὸν ἔχουσα ὑποκείμενον τὸ γενικὸν ἐγὼ τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν καθολικὴν τοῦ ἀνθρώπου συνείδησιν, διέπεται ὑπὸ τῶν νόμων, οἵτινες δυθμίζουσι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Οὐδεμίαν δὲ θὰ παρεῖχεν ὡφέλειαν οὐδὲ θὰ ἡτο ἀξία σπουδῆς καὶ μελέτης οὐδὲ ἐπιστήμη ὅλως κατὰ τὴν ἀκριβῆ τοῦ ὅρου ἐκδοχῆν, ἐὰν προέβαλλε μόνον ἄθροισμα γεγονότων μὴ ἀναγομένων εἰς νόμους καὶ κανόνας.

Καθόλου εἰπεῖν πολλὰ εἶναι τῆς μνημονευθείσης πραγματείας τὰ ἔλλείμματα, ἀτινα ὑπὸ τῆς κριτικῆς ἐπιτροπείας ἡλέγχθησαν. Παρετηρήθη φέρο² εἰπεῖν ὅτι δὲν εἶναι εὔστοχος οὐδὲ ἀσταστὴ ἥ ἀπόφανσις ὅτι ἡ μεταφυσικὴ ἀπὸ ἀρχῶν δογματι-

1. Καρολίδου Εἰσαγωγ. εἰς τὴν παγκόσμ. ἴστορίαν σ. 95.

2. Αὐτ. 180

3. Ἐπιθ. Ch. Rapport «La philosophie de l'Histoire», σ. 28.

κῶν ἀφορμωμένη τίθησι δόγματα, τουτέστι θέσεις ἀντιτιθεμένας πρὸς τὸν λόγον τῆς συνειδήσεως. Διότι εὐλογώτερον ποιοῦσα ἡ νῦν ἐπαγωγικὴ καὶ κριτικὴ μεταφυσικὴ ἐρευνᾷ τὰ δόντα κατὰ τὸν ὅρθὸν λόγον μετερχομένη τὴν μέθοδον τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν· οὕτω δὲ σπουδάζει νὰ δημιουργήσῃ ἑνιαίαν περὶ κόσμου θεωρίαν ἀπηλλαγμένην τῶν μυθικῶν παραστάσεων καὶ τῶν φανταστικῶν στοιχείων.¹

Ἡλέγχθη δὲ συγγραφεὺς διότι δὲν αἰτιολογεῖ τὸν προσπίπτοντα ὡς παράδοξον ἴσχυρισμὸν ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸν συνειδὸς οὐ μόνον δὲν δύναται ἄλλο ὅτι δικαιοῦται νὰ κατανοήσῃ τὴν οἰσίαν τοῦ θέματος τῆς φιλοσοφίας. Παραπλήσιος δὲν εἶναι καὶ δὲ ἴσχυρισμὸς ὅτι ἡ ἴδεα ἀπομένει ἀπρόσιτος εἰς τὸ κατ' ἴδεαν ἐπιστημονικὸν συνειδός. Ωσαύτως ἡλέγχθη διότι θέτει πολλὰς ἀρχὰς κατὰ τρόπον δογματικὸν μὴ παρέχων ἐπαρκῆ ἔξηγησιν ἢ τούλαχιστον πιθανὴν αἰτιολογίαν.² Οὕτως ἀποκρούει τὴν αἰσθησιν ὡς τὴν πρώτην καὶ κυριωτάτην ἀρχὴν τῆς γνώσεως καὶ ἐπιλέγει ὅτι ἀρχὴ πάντοτε εἶναι ὁ λόγος καὶ ὁ νοῦς· ἀσπάζεται ὡς νόμον τῆς ζωῆς «τὸ συλλέγεσθαι». ἴσχυρίζεται ὅτι διὰ τῆς αὐτοτελείας τοῦ νοήματος ἀποκλείεται οἵαδηποτε μεταφυσικὴ αἰτία καὶ **οἰαδήποτε θεολογικὴ πρόνοια** ἀπὸ τὴν ἴστορικὴν ζωὴν κ.τ.τ. Όριζει τὴν μεταφυσικὴν ὡς εἰδικὴν ἀναφορὰν τοῦ κατ' ἴδιαν φιλοσοφικοῦ συνειδότος πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν τοιοῦτον δρισμὸν καλεῖ μάλιστα συνήθη!

Ἡλέγχθη διὰ τὴν ἀπόφανσιν ὅτι «ἡ ἔννοια τῆς πτώσεως ἢ ὑπὸ τῆς θρησκείας διατυπουμένη εἶναι ταῦτη (sic) πρὸς τὴν θέσιν

1. Παρετηρήθη ἐν σελ. 47 τῆς 'Ἐκθέσεως ὅτι πολλοῦ λόγου ἄξιος θὰ ἥτο ὁ συγγραφεὺς, ἐὰν δι' ἐπιστημονικῶν ἐπιχειρημάτων ἡλεγχε σφαλλομένην τὴν κριτικὴν μεταφυσικὴν καὶ τὰς περὶ αὐτῆς γνώμας τοῦ Fechner, τοῦ Wundt, τοῦ Paulsen τοῦ Külpe, τοῦ Ziehen, τοῦ Messer, τοῦ Driesch καὶ τῶν ὅμοφρόνων αὐτοῖς, μόνην δὲ ὅρθὴν τὴν γνώμην τοῦ Rickert καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι κυρίαν τῆς φιλοσοφίας ὑπόθεσιν νομίζουσι τὰ γνωσιολογικά θεωρήματα.

2. Παρετηρήθη ἥδη ἐν τῇ 'Ἐκθέσει (σελ. 43) ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ συγγραφέως εἶναι δογματική, ὅπότε εἰσηγεῖται τὰ διδάγματα τῆς ἀξιολογικῆς Σχολῆς ὡς ἀναμφισβήτητα δόγματα ἀνευ ἀποδείξεως.

τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἴστορίας ἢ πρὸς τὴν θέσιν τῆς ἴστορίας. Καὶ ἐπεχείρησε μὲν ἐν τῷ φυλλαδίῳ (σελ. 81) νὰ ἀνασκευάσῃ τὸν ἔλεγχον εἰπὼν δτὶ «ἡ πτῶσις ὅπως διατυποῦται αὗτη ὑπὸ τῆς θρησκείας, σημαίνει τὸ ὕδιον πρᾶγμα πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἡ φιλοσοφία ὀνομάζει θέσιν τῆς ἴστορίας». Ἀλλὰ ταῦτα λέγων γίνεται φανερὸς δτὶ προσποιεῖται δτὶ δὲν νοεῖ τὸ σημεῖον τοῦ ἔλεγχου τῶν κριτῶν, οἵτινες σαφῶς ἔγραψαν (σελ. 45) τάδε : «*Ἄλλος δὲν τῇ προηγούμενῃ προτάσει ἔλεγχη δτὶ φύσις καὶ ἴστορία γεννῶνται συνάμα.* Καὶ δλίγῳ δὲ κατωτέρῳ λέγεται δτὶ *τίθεται ἴστορία καὶ φύσις συνάμα*. Ποῦ λοιπὸν λέγει δ συγγραφεὺς τάληθη ; (δηλ. ἐν τούτοις ἢ ἐν τοῖς πρόσθεν, ἐνθα διατίνεται δτὶ ἡ φύσις τίθεται ὑπὸ τῆς ἴστορίας;)». Ωστε ἄλλα ἔψεξαν οἱ κριταὶ καὶ ἄλλα λέγει δ κρινόμενος, δστις μάλιστα θέλει νὰ μετατραπῇ ἀπὸ κατηγορουμένου εἰς κατήγορον διότι δῆθεν δὲν ἐνοήθη ἡ σημασία τῆς «*θέσεως τῆς ἴστορίας*», ώσεὶ δ ἔλεγχος ἀνεφέρετο ἀπλῶς εἰς τὴν θέσιν τῆς ἴστορίας !

Ἡλέγχθη δτὶ εἶναι πεφυρμένα καὶ ἀδιανόητα δσα λέγει πρὸς ἀναίρεσιν τῶν τοῦ Ἐγέλου καὶ τοῦ Marx ὥσαύτως δὲ δσα διδάσκει λέγων δτὶ «τῆς ψυχῆς ἡ οὐσία καὶ δὴ τῆς πρὸς τὴν ἴστορίαν ἀναφερομένης ψυχῆς εἶναι τὸ ἀμορφόν, τουτέστι τὸ πρὸς τὴν μορφὴν τεῖνον καὶ τῆς μορφῆς τὰ γνωρίσματα ποθοῦν» καὶ δσα ἔξῆς λέγει περὶ τῆς ψυχῆς ὡς ἀπολύτου ἀξίας.

Ἡλέγχθη δτὶ αἱ ὄντολογικαὶ ἀρχαὶ πρὸς μὲν θέλει νὰ προσαρμόσῃ τὴν περὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας πραγματείαν δὲν εἶναι ἀσφαλεῖς. Διότι ἀσπάζεται τὴν ἡκιστα πιθανὴν καὶ πολλὰχῶς ἔλεγχούσαν θεωρίαν τῆς ὑποκειμενικῆς ἰδεολογίας (πρόσκειται ἴσχυρῶς εἰς τὴν φιλοσοφικὴν αἰρεσίν τοῦ Fichte) καὶ φαντάζεται δτὶ ἡ συνείδησις δημιουργεῖ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἴστορίαν.

Ἡλέγχθη διὰ τὸν παράδοξον καὶ ἀλλόκοτον δογματισμὸν δτὶ «ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ φύσις γεννῶνται συνάμα. Ἡ φύσις γεννᾶται διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ φιλοσοφία διὰ τῆς φύσεως ! Τὸ **υόημα** τῆς φύσεως εἶναι φύσις καὶ φιλοσοφία συνάμα. Τὸ νόημα τῆς φύσεως τὸ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας δημιουργούμενον ἀποχωρί-

ζεται κατ' ουσίαν ἀπὸ τὸ νόημα τῆς φύσεως κατὰ τὴν μεθοδικὴν τῆς φύσεως μօρφήν».

Πρὸς τὸν εἰδομένον ἔλεγχον τί ἀπαντᾶ ὁ Θεοδωρακόπουλος : Πρὸς ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα (ὅλιγα ἐκ πολλῶν) ἐπίμεμπτα τῶν Ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἴστορίας μέρη τί ἄρα ἀποκρίνεται ; Ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως εἰς τὸν σαφῆ καὶ ἔντονον ἔλεγχον ἐκτρέπεται εἰδούσης κατὰ τῶν κριτῶν του ἀποκαλῶν αὐτοὺς «φίλους τῶν τύπων», «φοβουμένους νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν ουσίαν τῶν πραγμάτων καὶ περιοριζομένους εἰς τὸ νὰ συλλέξουν ὅρους ἀγνώστους καὶ ἐκφράσεις ἀσαφεῖς». Ἄλλος οὖς τὴν κρίσιν τῶν πραγμάτειῶν τοῦ ὑποψηφίου κατὰ καθῆκον ἀναλαβόντες καὶ τὸ ἀνιαρόν ἔργον τοῦ Δηλίου κολυμβητοῦ ἐπὶ πολὺ ὑποστάντες δὲν δύκνοῦσιν, ώς εἶναι προφανές, «νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν ουσίαν» ἀλλ' εἰς ταύτην εἰσερχόμενοι καὶ ταύτης ἐπιλαμβανόμενοι ποιοῦνται πρώτιστα καὶ μάλιστα ἔλεγχον τῆς ουσίας καὶ τῶν πραγμάτων. Ἐὰν δὲ λέγωσι καὶ περὶ ἀγνώστων ὅρων καὶ ἀσαφῶν ἐκφράσεων, πράττουσι τοῦτο κατ' ἀνάγκην· διότι ή̄ χρῆσις τῶν δρθῶν ὅρων καὶ ή̄ μέθοδος τῆς αὐστηρᾶς καὶ σαφοῦς διατυπώσεως ἀποτελοῦσιν ἀπαραίτητα στοιχεῖα πάσης δπωσοῦν ἀρτίας ἐπιστημονικῆς ἔργασίας. Θὰ ήτο πάντως ἀσύγγνωστος τῶν κριτῶν παράλειψις, ἂν μὴ εἰς τὰ ἐλαττώματα τοῦ ὑποψηφίου κατέλεγον τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀσάφειαν καὶ τὴν κρατοῦσαν ἀκαταληψίαν¹⁾ ἔτι δὲ τὴν χρῆσιν ὅρων ἀπροσδιονύσων καὶ ἀνοικείων. Παρετήρησαν λοιπὸν δτι οὗτος μεταχειρίζεται ὅρους παρακεκομένους καὶ ἀδιανοήτους, ἀσαφεῖς καὶ ἀγνώστους· λέγει π.χ. ἐνικὴ θεωρία, ἐνικὰ συστήματα, τελεολογία καὶ τελεολογικός, τὸ δέον (τὸ δέον τῆς κρίσεως, τὸ δέον τοῦ ἐνὸς κ.τ.τ.), τὸ νόημα

¹⁾ Μετὰ λύπης ή̄ ἐπιτροπεία παρετήρησεν ἐν τῇ ἐκθέσει (σελ. 50) τὰ ἐπόμενα. «Ἡ ἀνάγνωσις τῶν πραγμάτειῶν τούτων ἀποβαίνει δεινὸν ἀγώνισμα καὶ ἀνιαρόν ἔγχειρημα, διότι εἶναι μεσταὶ σκοτεινότητος καὶ ἀκαταληψίας, ἐξ ή̄ δὲν ἔξαγουσι τὸν ἀναγνώστην τὰ κατὰ κόρον ἐπαναλαμβανόμενα «τουτέστι». Δὲν ἀποκρύπτομεν δὲ τὸν φόβον, μήπως ή̄ ἀνάγνωσις η̄ καὶ η̄ ἀπόπειρα πρὸς ἀνάγνωσιν τοιούτων βιβλίων ἐμποιήσῃ ἀποστροφὴν μᾶλλον η̄ ἀγάπην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν.

τῆς φύσεως, **ὑπεριστορικός**, **μεθιστορικός**, τὸ ἀνοικτὸν σύστημα καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Πρὸς ταῦτα δὲ ἀπαντᾷ λέγων «Εἶναι ἀκατανόητον, πῶς οἱ φίλοι τῶν τύπων καὶ τῶν λέξεων ὑπέπεσαν εἰς τόσον στοιχειώδη σφάλματα λέγοντες ὅτι εἰσάγω ὅρους **νέους**, μεταξὺ τῶν δροίων ἀναφέρουν καὶ τὸ δρολογικὸν ζεῦγος μορφὴ καὶ ὕλη. Διὰ τοὺς ἀντιρροσώπους τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν οἱ δροι μορφὴ καὶ ὕλη εἶναι ἄγνωστοι!» **Ἄπορεῖ λοιπὸν καὶ ἔξισταται καὶ ἀμα ἀγανακτεῖ** διότι οἱ καθηγηταὶ ἀγνοοῦσιν ὅτι οἱ δροι **μορφὴ** καὶ **ὕλη** εἶναι κοινότατοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος μέχρι τοῦ Πλωτίνου καὶ τοῦ Πρόκλου. Πρὸς ἀκύρωσιν δὲ τοῦ πράγματος σπεύδει νὰ προσαγάγῃ ἐκ τῶν Ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων ἵκανὰ παραδείγματα εὑρίσκων αὐτὰ ἔτοιμα καὶ κατειλεγμένα ἐν τῷ εἰδικῷ Λεξικῷ, ἐξ οὗ ἡδύνατο νὰ ἀντλήσῃ καὶ ἄλλα πάμπολλα ὅστε νὰ πληρώσῃ, ἀν ἥθελε, δλόκληρον φυλλάδιον. **Ἄθλιοι κριταί, ἀγνοεῖτε λοιπὸν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης εἶπε περὶ μορφῆς καὶ ὕλης;** Τὸ δὲ ἀγνοεῖν τοὺς δρους «μορφήν καὶ ὕλην» σημαίνει τὸ αὐτὸν καὶ τὸ ἀγνοεῖν ὅτι ὑπῆρξε φιλόσοφος Ἀριστοτέλης διότι ἡ μορφὴ καὶ ἡ ὕλη ἀποτελοῦσι τὸ κέντρον καὶ τὸν πυρῆνα τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας. Καὶ τοῦτο μὲν πάντως γινώσκουσι καλῶς οἱ πρωτοετεῖς φοιτηταὶ τῆς φιλολογίας, οἱ δὲ «φίλοι τῶν τύπων καὶ τῶν λέξεων» κριταὶ γινώσκουσι καὶ τι πλέον ἀγνοούμενον ἀτυχῶς ὑπὸ τοῦ κ. ὑποψηφίου ὑφηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας. Γινώσκουσι δηλαδὴ ὅτι οἱ δροι μορφὴ καὶ ὕλη καὶ οἱ τούτοις παρεμφερεῖς **εἶδος καὶ ιδέα καὶ ἐνέργεια, ὕλη καὶ δύναμις, forma, Form, species κ. ἄ.** δὲν σημαίνουσι πάντοτε ἀκριβῶς τὸ αὐτὸν ἄλλο ἔχουσι πολλὰς παραλλαγὰς καὶ ποικίλας ἀποχρώσεις. Δὲν δηλοῦσι τὸ αὐτὸν ἀκριβῶς παρὰ τῷ Δημοκρίτῳ καὶ τῷ Πλάτωνι, παρὰ τῷ Πλωτίνῳ καὶ τῷ Ἰαμβλίχῳ, παρὰ τῷ Αὐγουστίνῳ καὶ τῷ Ἐριγένει, παρὰ τῷ Ἀβερρόῃ καὶ τῷ Ἀλβέρτῳ, παρὰ Θωμᾶ τῷ Ἀκιννάτῃ καὶ τῷ Νικ. Κουζανῷ, παρὰ τῷ Βρούνῳ καὶ τῷ Hobbes, παρὰ τῷ Lambert καὶ τῷ Kant, παρὰ τῷ Fichte καὶ τῷ Ἐγέλῳ, παρὰ τῷ Ἐρβάρτῳ καὶ τῷ Drobisch, παρὰ τῷ Kirchmann καὶ τῷ Cohen, παρὰ τῷ Höffding καὶ τῷ James, παρὰ τῷ Riehl καὶ τῷ Kauffmann καὶ τοῖς ἄλλοις

τοῖς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις φιλοσοφοῦσιν. Είναι τῶν εἰρημένων δρῶν τόσαι αἱ ἀποχρώσεις δσοι καὶ οἱ φιλόσοφοι οἱ τούτους μεταχειρίζομενοι. Τὸ δ' αὐτὸ ίσχύει περὶ τῆς **οὐσίας**. Καὶ δ ὁδος οὗτος οὐσία (essentia, essence, Wesen κ.τ.τ.) διακρίνεται κατὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ἀποχρώσεων, μὲν ἐν τῇ μακραίωνι πορείᾳ τῆς φιλοσόφου διαγνήσεως προσέλαβεν. "Αλλην σημασίαν προσνέμει τῷ δρῳδῷ Λοριστότελης καὶ ἄλλην οἱ μετέπειτα, ἄλλην δ Hobbes καὶ ἄλλην Spinoza, ἄλλην δ Malebranche καὶ ἄλλην δ Locke, ἄλλην δ Leibniz καὶ ἄλλην δ Chr. Wolf, ἄλλην δ Kant καὶ ἄλλην δ Schopenhauer, ἄλλην δ J. St. Mill καὶ ἄλλην δ Taine, ἄλλην δ Sigwart καὶ ἄλλην δ Riehl, ἄλλην δ Wundt καὶ ἄλλην δ Schiuppe καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἄλλος κατ' ἄλλον τρόπον νοεῖ τὴν οὐσίαν. Παραπλήσια ίσχύουσι περὶ τῆς **φύσεως**, μάλιστα δὲ καὶ κατ' ἔξοχὴν περὶ τῆς **συνειδήσεως**. Ο δρος συνείδησις (Bewusstsein, conscience κ.τ.τ.) ἐν τῇ ψυχολογικῇ καὶ καθόλου τῇ φιλοσοφικῇ γλώσσῃ ἔχει ἐκδοχὴν εὑρυτάτην καὶ δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἐμφανίζει τόσας ἀποχρώσεις δσοι είναι οἱ φιλόσοφοι ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος τοῦ πρώτου καταβαλόντος μάλιστα τὰ σπέρματα τῆς τοιαύτης ἐννοίας μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Πόσον διαφόρως νοοῦσι τὴν συνείδησιν π.χ. δ Leibniz ταυτίζων αὐτὴν πρὸς τὴν Apperception καὶ δ Häckel, καθ' ὃν ἡ συνείδησις (Bewusstsein) «ist eine mechanische Arbeit der Ganglienzellen, und als solche auf chemische und physikalische Vorgänge im Plasma derselben zurückzuführen»! Διὸ δ ποιούμενος χρῆσιν οἷονδήποτε ἐκ τῶν τοιούτων δρῶν ὀφεῖλει νὰ καθορίζῃ δητῶς καὶ σαφῶς τίνα ὑποβάλλει αὐτοῖς ἐννοιαν· εἰ δὲ μή, λέγει ἀδιανόητα καὶ ἄγνωστα¹.

(¹) Τὴν ἔλλειψιν ταύτην παρὰ τῷ ὑποψηφίῳ παρετήρησαν οἱ κριταὶ γράφοντες ἐν σελ. 29: "Η ἀσάφεια καὶ ἡ ἀσοριστία προέρχονται ίδιᾳ ἐκ τῆς χρήσεως δρῶν πολυσημάντων καθ' ἓαυτούς, οὓς ὁ συγγραφεὺς καταλείπει ἀδιορίστους. Οὗτως ἐν τῇ ἀρχῇ ποιεῖται κατακόρως καὶ παρ' ἔκαστον σχεδὸν στίχον χρῆσιν τοῦ δρου λόγος μὴ δηλῶν ἐπὶ τίνος ἐκ τῶν πολλῶν ἐννοίας μεταχειρίζεται αὐτὸν καὶ πῶς νοεῖ ἀκριβέστερον τὸν λόγον". Καὶ κατωτέρῳ (σελ. 30): "Ο συγγραφεὺς παρέχει συγκεχυμένην